

Якість, стандартизація, безпека, екологічність та ергономічність машин і технологій
Quality, standardization, safety, environmental and ergonomic properties of machines and techniques

УДК 351.777:504.06

Проблеми та перспективи вдосконалення політики екологічної безпеки в Україні

В.І. Мельник, О.А. Романашенко, І.О. Романашенко

Харківський національний технічний університет сільського господарства імені Петра Василенка (м.Харків, Україна)

На сучасному етапі розвитку цивілізації вагомим значенням набуває пошук оптимальної взаємодії між навколишнім природним середовищем і задоволенням базових потреб суспільства. Одним із засобів забезпечення всебічного врахування соціальних, економічних та екологічних інтересів суспільства є екологічна політика держави, яка реалізується перш за все через систему екологічного управління. У Конституції України визначається, що забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України є обов'язком держави. Саме держава визначає допустимі форми використання природоохоронного потенціалу на основі планування, стимулювання та контролю.

Вдосконалення політики екологічної безпеки є: наявність стратегії екологічного стану, постійне інформування населення про екологічні проблеми з метою подолання екологічної інформаційної ізоляції влади та населення України, модернізація системи управління політики екологічної безпеки, застосування природоощадних технологій та формування екологічних обмежень (стандартів), запровадження автоматизованої системи моніторингу та посилення відповідальності за порушення у сфері екології, модернізація багаторівневої системи управління екологічною безпекою, що поєднує державне, регіональне, місцеве і громадське екологічне управління, глобалізація екологічних проблем.

Проблеми вдосконалення структури та характеру функціонування системи екологічного управління обумовлена об'єктивними потребами наукового обґрунтування і супроводження процесу трансформації діючих і створення нових організаційних структур управління, спроможних ефективно функціонувати в умовах ринкового середовища та демократизації усіх сфер суспільного життя, в умовах глобалізації. Це вимагає не тільки подальшого розвитку теорії управління, але й чіткого визначення її предметного поля для вироблення теоретико-методологічної бази досліджень, спрямованих на підвищення ефективності організаційної взаємодії в системі екологічного управління.

Екологічне управління виступає засобом гармонізації відносин суспільства і природи в контексті глобальних тенденцій екологізації життєдіяльності людства, реалізації практичних дій на шляху до екологічно збалансованого господарювання. Тому в процесі здійснення екологічного управління державою слід враховувати як об'єктивні процеси самоуправління в природі, так і необхідність цілеспрямованого управління навколишнім середовищем в інтересах суспільства.

Ключові слова: державна екологічна політика, екологічний стан, екологічна складова, механізми державного управління, відносини суспільство-природа.

Актуальність проблеми. На основі інтенсивного споживання природних ресурсів, існуючий процес розвитку сучасного українського суспільства зумовлює техногенні зміни довкілля, що мають екологічні та соціально-демографічні наслідки в нашій державі.

В Україні надзвичайно актуальним постає питання вдосконалення політики екологічної безпеки. Оскільки національна безпека є динамічним

засобом досягнення і підтримки балансу між реальними та потенційними загрозами, та постійно змінюються підходи до її упровадження та цілей. Реалізація політики екологічної безпеки в сучасних умовах потребує стратегічного бачення та зумовлює зростання ролі міжнародної спільноти в забезпеченні екологічної безпеки в світі та її впливу на національну екологічну безпеку окремих країн.

Аналіз останніх досліджень. Зростання масштабів господарської діяльності людини, бурхливий розвиток науково-технічної революції підсилили негативний вплив на природу, призвели до порушення екологічної рівноваги на планеті. Зросло споживання в сфері матеріального виробництва природних ресурсів. Аварія на Чорнобильській АЕС показала екологічну загрозу, яку створюють аварії на атомних електростанціях, які експлуатуються в 26 країнах світу [8]. Виникла не тільки гостра необхідність змінити суть технологічної цивілізації, але й додати їй природоохоронного характеру. Отже, проблема збереження природи непомітно для усіх нас переросла в проблему виживання цивілізації, а точніше в проблему переходу від стихійного тисячолітнього розвитку локальних цивілізацій, що змінюють одна одну, до світової цивілізації, довгострокове існування якої можливе лише в межах чітко заданих навантажень на природні комплекси [9].

Проблеми, що стосуються національної екологічної безпеки, розглядали у своїх працях М. Бринчук, Т. Захарченко, В. Петров, К. Ситник, Ю. Шемшученко, Б. Щербіцький та інші вчені.

Над питанням удосконалення політики екологічної безпеки особливо почали замислюватися дослідники в ХХ–ХХІ ст., серед них: О. Ковтун, О. Крайнюков, В. Потапенко та ін.

Метою роботи є визначення та аналіз шляхів удосконалення політики екологічної безпеки та виявлення основних проблем та суперечностей у реалізації національної політики екологічної безпеки.

У середині ХХ ст. екологічна криза набула якісно нового характеру. Вона стала глобальною. Це означає, що виникла небезпека руйнування систем життєзабезпечення людини і біосфери. Усі кризи, які відбувались протягом історії людини, мають комплексну природу. Особливістю сучасної екологічної кризи є те, що техногенні впливи дуже переплітаються з природними процесами, вони підсилюються або послаблюються ними. З іншого боку, і природні процеси (землетруси, повені тощо) у багатьох випадках підсилюються техногенними чинниками. Екологи виділяють три основні групи причин, які ведуть до деградації життєвого середовища людини й зумовлюють глобальну екологічну кризу на планеті: прискорення економічного росту будь-якою ціною; зростання народонаселення й урбанізація використання технологій, які передбачають максимальне використання природних ресурсів [14].

Проблеми державної екологічної політики України зумовлені об'єктивними потребами сучасної світової глобалізації та вимогами колективної екологічної безпеки, національного розвитку, необхідністю інтеграції України в європейське співтовариство та її функціонування в системі європейської економічної безпеки тощо.

Процеси світової глобалізації та суспільних трансформацій посилюють пріоритетність екологічної проблематики. У багатьох випадках на етапі становлення українського суспільства увага та турбота про навколишнє природне середовище виявляється нерентабельною. Але різні форми життя, стан здоров'я та працездатність людей – це найвища цінність суспільства, яке керується широкими соціальними критеріями в інтересах майбутнього [1].

Існує велика кількість проблем реалізації державної екологічної політики в Україні, такі як:

- відсутність розмежування управління природокористуванням та контролем за станом навколишнього природного середовища;
- часткове призупинення дії процедур Київського протоколу;
- зауваження щодо виконання Орхуської конвенції;
- відсутність системи екологічної освіти;
- інформування експертів та громадськості з екологічних питань;
- відсутність системного моніторингу стану навколишнього природного середовища на основі сучасних технологій;
- проблеми оцінки актуальної радіологічної ситуації, які були законодавчо та нормативно віднесені до таких, що постраждали в результаті аварії на Чорнобильській АЕС;
- проблеми реконструкції інфраструктури житлово-комунального господарства населених пунктів, перш за все великих міст;
- екологічні проблеми пов'язані із поведінням з небезпечними відходами, зруйнованими сховищами, знятими з експлуатації шахтами та кар'єрами;
- проблеми деградованих в результаті виснажливої та екологічно недбалі експлуатації сільськогосподарських земель;
- руйнація природного середовища унікальних рекреаційних регіонів (Карпати) в результаті несистемної і, часто, безконтрольної господарської діяльності;
- адаптація економіки України до глобальних змін клімату;
- гармонізація національної системи обліку та контролю звітності господарчих суб'єктів різної форми власності з екологічних та економічних показників до стандартів ЄС та ООН [7].

Державне управління у сфері екології є комплекс засобів і заходів, спрямованих суспільством і державою на охорону та оздоровлення довкілля, ефективне поєднання природокористування і природоохорони та забезпечення нормальної життєдіяльності громадян, має два виміри – нормативний і регуляційний. Перший – це система правил і норм, другий – це конкретні дії для охорони навколишнього середовища. Зміст і

структура екологічної політики потребують уточнення суті, мети, цілей, принципів, завдань, способів та основних її напрямів.

Методологічною основою державної екологічної політики владних структур усіх рівнів є відповідні норми Конституції України. Метою екологічної політики в Україні на сучасному етапі має бути збалансування запитів суспільства, можливостей природи та технологій виробництва шляхом планомірного формування навколишнього середовища, якість якого забезпечила б можливість сталого розвитку суспільства [3; 5].

Основною ціллю екологічної політики є покращення якості життя за умови оптимального використання та відтворення природних ресурсів. Екологічна політика покликана узгодити соціальні та екологічні завдання суспільства як основу вирішення проблеми глобальної екологічної кризи. Основні принципи екологічної політики України викладені у Законі України "Про охорону навколишнього природного середовища" [13].

Визначення основних напрямів екологічної політики держави є виключною компетенцією Верховної Ради України як законодавчого органу. Центральне місце у здійсненні загального керівництва державою у галузі екології та природних ресурсів належить Президенту України як главі держави. Кабінет Міністрів України як найвищий орган виконавчої влади спрямовує і координує роботу міністерств та інших органів центральної виконавчої влади, зокрема Міністерства екології та природних ресурсів України. Державна комісія з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій і Рада національної безпеки й оборони України також належать до системи органів загального державного управління у галузі екології та природних ресурсів [10].

В Україні на загальнодержавному рівні перелік основних проблем навколишнього середовища було сформульовано у постанові Верховної Ради України «Про Основні напрями державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки» від 5 березня 1998 року [12] (далі – Напрямки 1998 року). Також приблизно через десять років з цих питань було прийнято новий нормативно-правовий акт – Закон України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року» від 21 грудня 2010 року [11] (далі – Стратегія 2010 року). Програмні документи містять дані щодо стану атмосферного повітря, вод, земель, лісів, надр, біорізноманіття. Стратегія 2010 року додатково приділяє увагу біобезпеці, надзвичайним ситуаціям, питанням забезпечення екологічно збалансованого природокористування, інтеграції екологічної політики та удосконалення системи інтегрованого екологічного управління. Той факт,

що Напрямки 1998 року було затверджено постановою Верховної Ради України, а Стратегію 2010 року – Законом України, дозволяє зробити висновок про підвищення впродовж десятирічного терміну значення екологічної політики для держави.

Екологічна політика є окремим напрямом діяльності держави і державного управління. Об'єктами управлінських відносин взагалі та в сфері екологічної політики є майже всі сфери життя людини, а визначальним принципом цього виду діяльності є підпорядкованість. Державне регулювання у сфері екологічної політики передбачає здійснення комплексних заходів з метою їх упорядкування, встановлення загальних норм і правил суспільної поведінки для охорони живої і неживої природи навколишнього середовища, захисту здоров'я та життя населення, організації та підтримування раціонального використання і відтворення природних ресурсів.

За умови ефективного функціонування державного регулювання виключається потреба прямого втручання держави та її інституцій у діяльність екологічних структур [4; 6].

Сучасна екологічна політика України розробляється і впроваджується у життя в дуже важких та напружених політичних умовах. Серед великої кількості проблем у сфері екологічної політики основними є домінування в різних владних органах політичних та економічних пріоритетів над екологічними, а також у відсутності ефективного контролю за надходженнями та видатками екологічних коштів. Тому впровадження та зміцнення нових фінансово-економічних важелів реалізації державної екологічної політики – необхідна умова для сталого екологічного розвитку держави [2].

Висновки. Складність розв'язання глобальних проблем у сучасних умовах полягає в тому, що людство до кінця не усвідомлює необхідності збереження просторової різноманітності й цілісності природних об'єктів, комплексів та продовжує ігнорувати питання екологічної безпеки.

Для вдосконалення шляхів політики екологічної безпеки в сучасних умовах необхідно подолати серйозні проблеми, що породжують підвищення екологічної небезпеки для здоров'я й життя людей в різних регіонах України внаслідок різних чинників таких, як техногенна діяльність, небезпечні природні процеси та інші. Для вирішення цих проблем є необхідним:

- розроблення програм упровадження природоохоронних заходів;
- постійне інформування населення про екологічні проблеми, а також упровадження нових правових інструментів з метою розширення можливостей участі громадськості в розв'язанні природоохоронних проблем;
- модернізація системи управління політики екологічної безпеки;

- застосування природно-заощаджуючих технологій та формування екологічних стандартів;
- запровадження автоматизованої системи моніторингу та посилення відповідальності за порушення у сфері екології;
- вдосконалення системи управління екологічною безпекою, що уособлює в собі державне, регіональне, місцеве і громадське екологічне управління;
- глобалізація екологічних проблем, вирішення їх на міжнародній арені, створення міжнародних законів та договорів про охорону навколишнього середовища, національної системи охорони природи та використання природних ресурсів.

Аналіз проблем та перспектив державної екологічної політики на державному, регіональному, місцевому та об'єктному рівнях дозволяє дійти висновку, що якість екологічної політики залежить як від правових, організаційних та економічних інституцій, так і від створення партнерських відносин між органами державної влади, органами місцевого самоврядування та суспільством.

Література

1. Андрейцев В. І. Право екологічної безпеки: навч. та наук.-практ. посіб. / В. І. Андрейцев ; Київ. нац. ун-т імені Тараса Шевченка. – К.: Знання-Прес, 2002. – 332 с.
2. Бойчук Л. Д. Екологія і охорона навколишнього середовища: навч. посіб. / Л. Д. Бойчук, Е. М. Соломенно, О. В. Бугай. – Суми: Університетська книга. – 2003. – 284 с.
3. Гайнріх Д. Екологія: dtv-Atlas / Д. Гайнріх, М. Гергт ; пер. з 4-го нім. вид. ; наук. ред. пер. В. В. Серебряков. – К.: Знання-Прес, 2001. – 280 с.
4. Голубець М. Екологія: наукова сутність, об'єкти досліджень, завдання / М. Голубець // Праці наукового товариства ім. Шевченка. Екологічний збірник. – 2004. – Т. VII.
5. Заверуха Н. Основи екології / Н. Заверуха, В. В. Серебряков, Ю. А. Скиба. – К.: Каравела, 2006. – 300 с.
6. Законодавство України про участь громадян і їх об'єднань в охороні навколишнього середовища: зб. – Вид. 2-ге, доп. – К., 2002. – 168 с.
7. Зіновчук Н. В. Екологічна політика в АПК: економічний аспект / Н. В. Зіновчук. – Л.: Львів. держ. аграр. ун-т, ННБК "АТБ", 2007. – 394 с.
8. Ісаченко А. Г. Екологічні проблеми. – М., 1996. – 297 с.
9. Новиков Ю. В. Екологія, окружающая среда и человек. – СПб., 2001.
10. Новосельська Л. І. Аналіз економічних інструментів екологічного спрямування [Електронний ресурс] / Л. І. Новосельська. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/atural/Iglpdp/2003_28/171_Nowoselska_LG_28.pdf.
11. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року: Закон України від 21 грудня 2010 року // Відомості Верховної Ради України. – 2011 – № 26. – С. 218.
12. Про Основні напрями державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки: постанова Верховної Ради України від 5 березня 1998 року // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 38-39. – С. 248.
13. Про охорону навколишнього природного середовища [Електронний ресурс]: Закон України від 25.06.1991 р. № № 1264-XII. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1264-1>.
14. Яблоков А. В., Остроумов А. В. Уровни охраны природы. – М.: Наука, 1991

References

1. Andrejcev, V. (2002). *Pravo ekologichnoji bezpeky*. 1st ed. Kyjiv: Znannja-Pres, p.332.
2. Bojchuk, L. (2003). *Ekologhija i okhorona navkolyshnjogho seredovyshha*. 1st ed. Sumy: Universytetsjka knygha, p.284.
3. Ghajnrikh, D. (2001). *Ekologhija*. 4th ed. Kyjiv: Znannja-Pres, p.280.
4. Gholubecj, M. (2004). *Ekologhija: naukova sutnistj, ob'jekty doslidzhenj, zavdannja*. 7th ed. Lviv: Praci naukovogho tovarystva im. Shevchenka, p. 230.
5. Zaverukha, N. (2006). *Osnovy ekologhiji*. 1st ed. Kyjiv: Karavela, p.300.
6. *Zakonodavstvo Ukrajiny pro uchastj ghromadjan i jikh ob'jednanj v okhoroni navkolyshnjogho seredovyshha*. Vyd. 2-ghe, dop
7. Zinovchuk, N. (2007). *Ekologhichna polityka v APK: ekonomichnyj aspekt*. 1st ed. Ljviv: ATB, p.394.
8. Isachenko, A. (1996). *Ekologhichni problemy. Mysl*, p.284.
9. Novikov, Y. (2001). *Yekologiya, okruzhayushchaya sreda i chelovek*. 1st ed. Moscow: Fair, p.560.
10. Novoseljsjka, L. (2005). *Analiz ekonomichnykh instrumentiv ekologichnogho sprjamuvannja*. [Blog] Available at: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/atural/Iglpdp/2003_28/171_Nowoselska_LG_28.pdf.
11. *Pro Osnovni zasady (strateghiju) derzhavnoj ekologichnoji polityky Ukrajiny na period do 2020 roku*. (vid 21 ghрудnja 2010 roku)
12. *Pro Osnovni naprjamy derzhavnoj polityky Ukrajiny u ghaluzi okhorony dovkillja, vykorystannja pryrodnykh resursiv ta zabezpechennja ekologhichnoj bezpeky*. 38-39.
13. *Pro okhoronu navkolyshnjogho pryrodnogho seredovyshha*.1264-XII.
14. Yablokov, A. (1991). *Urovni okhrany prirody*. 1st ed. Moscow: Nauka, p.176.

Аннотація

Проблемы и перспективы совершенствования политики экологической безопасности в Украине**В.И. Мельник, А.А. Романашенко, И.А. Романашенко**

На современном этапе развития цивилизации весомое значение приобретает поиск оптимального взаимодействия между окружающей естественной средой и удовлетворением базовых потребностей общества. Одним из средств обеспечения всестороннего учета социальных, экономических и экологических интересов общества есть экологическая политика государства, которая реализуется прежде всего через систему экологического управления. В Конституции Украины прописано, что обеспечение экологической безопасности и поддержание экологического равновесия на территории Украины является обязанностью государства. Именно государство определяет допустимые формы использования природоохранного потенциала на основе планирования, стимулирования и контроля.

Совершенствование политики экологической безопасности является: наличие стратегии экологического состояния, постоянное информирование населения об экологических проблемах с целью преодоления экологической информационной изоляции власти и населения Украины, модернизация системы управления политики экологической безопасности, применения природно-экономных технологий и формирование экологических ограничений (стандартов), ввода автоматизированной системы мониторинга и усиления ответственности за нарушение в сфере экологии, модернизация многоуровневой системы управления экологической безопасностью, которая сочетает государственное, региональное, местное и общественное экологическое управление, глобализация экологических проблем.

Проблемы совершенствования структуры и характера функционирования системы экологического управления обусловлена объективными потребностями научного обоснования и сопровождения процесса трансформации действующих и создания новых организационных структур управления, которые могут эффективно функционировать в условиях рыночной среды и демократизации всех сфер общественной жизни, в условиях глобализации. Это требует не только дальнейшего развития теории управления, но и четкого определения ее предметного поля для выработки теоретико-методологической базы исследований, направленных на повышение эффективности организационного взаимодействия в системе экологического управления.

Экологическое управление выступает в качестве средства гармонизации отношений общества и природы в контексте глобальных тенденций экологизации жизнедеятельности человечества, реализации практических действий на пути к экологически-сбалансированному ведению хозяйства. Поэтому в процессе осуществления экологического управления государством следует учитывать, как объективные процессы самоуправления в природе, так и необходимость целеустремленного управления окружающей средой в интересах общества.

Ключевые слова: государственная экологическая политика, экологическое состояние, экологическая составляющая, механизм государственного управления, отношение общество-природа.

Abstract

Problems and prospects improvement of politics ecological safety in Ukraine**V.I. Melnik, A.A. Romanasheko, I.A. Romanashenko**

On the modern stage of development of civilization, a ponderable value acquires the search of optimal cooperation between a natural environment and satisfaction of base necessities of society. One of backer-ups of all-round account of social, economic and ecological interests of society is ecological politics of the state, that will be realized foremost through the system of ecological management. It is prescribed in Constitution of Ukraine, that providing of ecological safety and maintenance of ecological equilibrium on territory of Ukraine is the duty of the state. Exactly the state determines the possible forms of the use of nature protection potential on the basis of planning, stimulation and control.

Perfection of politics of ecological safety is: presence of strategy of the ecological state, permanent informing of population of ecological problems with the purpose of overcoming of ecological informative isolation

of power and population of Ukraine, modernization of control system of politics of ecological safety, applications of naturally-economy technologies and forming of ecological limitations (standards), input of CAS of monitoring and strengthening of responsibility for violation in the field of ecology, modernization of multilevel control system by ecological safety, that combines state, regional, local and public ecological administration, globalization ecological problem.

Problems of perfection of structure and character of functioning of the system of ecological management conditioned by the objective necessities of scientific ground and accompaniment of process of transformation of operating and creation of new organizational structures managements that can effectively function in the conditions of market environment and democratization of all spheres of public life, in the conditions of globalization. It requires not only further development of theory management but also clear determination of her subject field for making of theory methodological base of the researches sent to the increase of efficiency of organizational cooperation in the system of ecological management.

An ecological management comes forward as means of harmonization of relations of society and nature in the context of global tendencies of ecologization of vital functions of humanity, realization of practical actions on a way to the ecologically-balanced menage. Therefore, in the process of realization of ecological management the state it is necessary to take into account, both objective processes of self-government in the wild and necessity of purposeful management by an environment in interest's society.

Keywords: *state ecological policy, ecological condition, ecological component, mechanisms of public administration, society-nature relations.*

Бібліографічне посилання / Bibliography link:

Melnik V.I., Romanasheko A.A., Romanashenko I.A. Problems and prospects improvement of politics ecological safety in Ukraine // Engineering of nature management, 2019, #2(12), p. 126 - 131.

Подано до редакції / Received: 18.02.2019